

EEN 'VERGETEN' GENERALE REPETITIE

De Duitse oorlogsbelastingen in België tijdens de Eerste Wereldoorlog

ANDRÉ HARDEWYN*

IN DE FISCALE HISTORIOGRAFIE WORDT HET JAAR 1919 STEEVAST VERMELD ALS DE DATUM WAAROP KOMAF WERD GEMAAKT MET DE VOORoorlogse FISCALE ZEDEN EN GEWOONTEN. DE OORLOGSPERIODE ZELF WORDT OMSCHREVEN ALS 'KATALYSATOR' WAARDOOR NIEUWE IDEEËN OP EEN VERSNELDE WIJZE INGANG VONDEN. IN DIT ALLES MAG EVENWEL DE INVLOED VAN DE BELASTINGMAATREGELEN DIE DOOR DE DUITSE BEZETTER WERDEN OPELEGD NIET OVER HET HOOFD GEZIEN WORDEN. IN 1919 ZAGEN BEHOUDSGEZINDE TEGENSTANDERS VAN HET NIEUWE FISCALE REGIME IN DE PLOTSE HERVORMINGEN EEN ELEMENT VAN ONTWICHTING, ALHOEWEL DAARTOE REEDS TIJDENS DE EERSTE WERELDOORLOG BELANGRIJKE AANZETTEN WAREN GEGEVEN. DE 'SAMENWERKING' TUSSEN BELGISCHE ADMINISTRATIE EN DUITSE OVERHEID WERPT BOVENDIEN EEN VERHELDEREND LICHT OP DE HOUDING VAN LEIDENDE AMBTENAREN TEGENOVER HET FISCALE VRAAGSTUK.

I. Inleiding

In 1919 werd een beweging gestart die een grondige wijziging van het fiscale landschap inluidde¹. Ter vervanging van de vooroorlogse vennootschaps-, patent-, grond- en indirecte personele belasting werd een aangegeven en gecontroleerde zogenaamde 'cedulaire' inkomstenbelasting ingevoerd. Alle reële inkomsten werden voortaan opgedeeld in drie 'cedelen' of afdelingen (onroerende, roerende goederen en bedrijfsinkomsten) en afzonderlijk getaxeerd. De kroon op het hervormingswerk was een 'progressieve supertaks'. Alle inkomsten van de cedelen werden opnieuw samengeteld en onderworpen aan een progressief tarief om de werkelijke draagkracht van elke belastingplichtige zo goed mogelijk te benaderen. De omvang van die transformatie en de snelheid waarmee ze tot stand kwam, weekten bij alle bevolkingslagen gemengde gevoelens los. De arbeidende bevolking was de mening toegedaan dat zij via de indirecte taxatie reeds voldoende bijdroeg aan de publieke financiën. De meer begoeden die voortaan op een aangegeven en *gecontroleerd* inkomen belast werden, betreurden vooral de teloorgang van de vooroorlogse 'indirecte betrekkingen' tussen fiscus en belastingplichtigen. Zij poneerden dat deze afstandelijkheid thans op "overhaaste en plotse wijze" ingeruild was voor een overleg- en onderzoekscultuur die niet alleen de privacy aantastte maar, gezien de zwakke opbrengsten tijdens de beginjaren, ook ineffectief bleek.

Deze visie houdt evenwel geen rekening met de pragmatische fiscale evolutie op het terrein zelf. De Eerste Wereldoorlog was in ons land geen 'steriele' overgangperiode tussen een voor- en een naoorlogs tijdperk. De invoering van het progressiviteitsbeginsel

---

1 Naast de hervorming van de inkomstenbelasting, werden ook wijzigingen aangebracht aan het stelsel van registratie- en successierechten, werd in 1921 de overdrachtstaks ingevoerd, later gevolgd door factuur- en weeldetaks en trad in 1924 een herschikking van de douanetarieven op.

en de verplichte aangifte, de aanzet tot een vermogensbelasting en de geleidelijke opheffing van de fiscale privileges t.a.v. bepaalde sociale categorieën waren fiscale vernieuwingen die zich volledig inschreven in een gangbare Europese dynamiek waaraan België zich tot dan toe had onttrokken. De vraag naar de determinanten van de zich wijzigende fiscaliteit dringt zich dan ook op. Door wie werden de beslissingen genomen en hoe verliep de samenwerking tussen het Duitse burgerlijke bestuur, de *Zivilverwaltung*, en de Belgische top van de administratie, die de facto het beheer over het ministerie van Financiën waarnam? Welke principiële houding namen de belangrijkste Belgische fiscale ambtenaren aan tegenover enerzijds de nieuwe belastingvoorstellen en anderzijds de samenwerking met de Duitse burgerlijke administratie? Wie werd door de maatregelen geïmplementeerd en waarom? Wat brachten ze op? Hoe reageerden de belastingplichtigen? Het antwoord op al deze vragen zal aantonen dat over het plotse karakter van de hoger-vermelde naoorlogse fiscale transformatie heel wat genuanceerder dient gedacht dan tot nog toe werd aangenomen.

II. Een statisch vooroorlogs fiscaal beleid

Het uitbreken van de oorlog bracht drastische wijzigingen teweeg in de overheidsfinanciën. Door de feitelijke opsplitsing van het grondgebied tussen een bezet en een niet-bezet gebied werden voortaan ook twee begrotingen ingediend. De Belgische regering, die spoedig haar invloedssfeer tot de Westhoek beperkt zag, viel terug op een 'verwaarloosbare' fiscale opbrengst en moest noodgedwongen de oorlog met geallieerde voorschotten financieren. Ze zouden oplopen tot 5,2 miljard BEF². Geactualiseerd op basis van het indexcijfer der consumptieprijzen zou dit vandaag de ronde som van 911 miljard BEF vertegenwoordigen³.

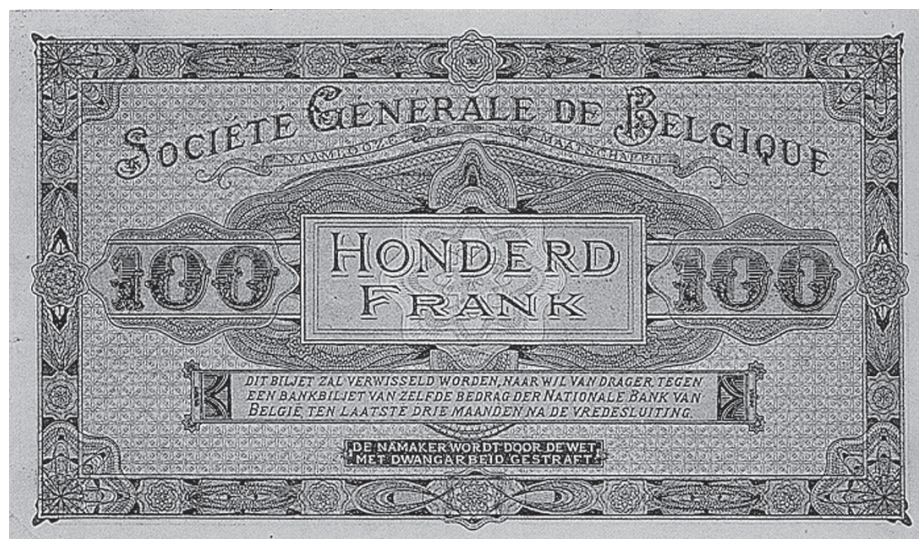
Dit betekende evenwel geenszins dat de bezetter op de vooroorlogse staatsopbrengsten kon blijven rekenen. Het uitblijven van een economische herleving in het najaar van 1914, het grotendeels wegvallen van douanerechten⁴ als fiscale inkomstenbron en de rechtstreekse Duitse controle van de overheidsbedrijven⁵ zoals de posterijen, de spoorwegen, telegrafie en telefonie, die vóór de oorlog een groot deel van de inkomsten

2 P. CLEMENT, *De Belgische overheidsfinanciën en het ontstaan van een sociale welvaartsstaat, 1830-1940, Drie benaderingen*, KULeuven, onuitgegeven doctoraatsverhandeling, 1995, p. 94.

3 Basis 1911-1914 = 101; 1975 = 6682; indexcijfer juli 1999 = 103,58 (te x met 2,5570 om basis 1975 te bekomen); Dus $\{(6682:101) \times (103,58 \times 2,5570)\} : 100 = 175,22$; zie ook V. JANSSENS, *De Belgische Frank, anderhalve eeuw geldgeschiedenis*, Brussel, 1976, annex IV, p. 419.

4 W. VOGEL, *La Belgique et la guerre. Considérations politiques et économiques*, Brussel, Impr. De la Revue Internationale des Valeurs Mobilières, 1915, p. 74 : in 1912 bedroegen de opbrengsten inzake douanerechten t.g.v. handel met onze zes belangrijkste klanten (Duitsland, Frankrijk, VK, Nederland, VS en Rusland) 64,2 miljoen BEF.

5 P. CLEMENT, *op.cit.*, p. 66 : in de periode 1901/1910 stonden tol en openbare bedrijven in voor 48,6 % van de globale staatsontvangsten.

- Bankbiljet van honderd frank, eind 1914 uitgegeven door de Generale Maatschappij. (Foto uit HERMAN VAN DER WEE & MONIQUE VERBREY, *De Generale Bank, een permanente uitdaging*, Tiel, 1997, p. 144)

genereerden, deden de staatsinkomsten ineensstorten ⁶. Ook het monetaire landschap wijzigde grondig.

6 *Idem*, p. 61 : De gewone staatsontvangsten beliepen in 1913 790 miljoen BEF, in 1914 522 miljoen BEF, in 1915 nog slechts 219 miljoen BEF.

In dit verband waren drie elementen van het grootste belang voor de toekomstige financiële ontwikkelingen : de financiering van de overheidsuitgaven door de NBB, de introductie van de oorlogsmarken en de heffing van de krijgsbelastingen ⁷. Vooral de naoorlogse incorporatie in de geldomloop van de oorlogsmarken zou de grootste oorzaak worden van de devaluatie van 1926. Op het terrein zelf leidde het conflict tussen de NBB en de bezetter m.b.t. tot de terugkeer uit Londen van de dekkingsreserve van de NBB tot de opheffing van het emissierecht van deze laatste ⁸. Om de belangen van het land intact te houden - het niet meer uitoefenen van het uitgifterecht van bankbiljetten betekende de facto het opgeven van de eigen munt - nam de *Société Générale* die taak over, weliswaar onder verantwoordelijkheid van de NBB. Datzelfde landsbelang werd ook door de regering ingeroepen om de administratie van het ministerie van Financiën op post te houden ⁹. Zij zou met een verouderd belastingstelsel het hoofd moeten bieden aan steeds toenemende noden.

De Belgische fiscale structuur was immers bij het begin van WO I grosso modo reeds meer dan een eeuw oud en totaal onaangepast aan de vereisten van een eigentijdse industriële natie. Gebrek aan diversificatie in de belastingbronnen was zeker niet het kleinste euvel. Samen met Frankrijk was België het enige industrieland dat bij het begin van de oorlog geen progressieve inkomstenbelasting kende. Alle andere belangrijke staten pasten ofwel het ‘analytisch’ Engels model toe, waarbij de verscheidene inkomstenvormen (o.m. inkomsten van gronden, roerende goederen en arbeid) op een gedifferentieerde wijze werden benaderd, ofwel het ‘synthetische’ Pruisische concept, dat alle verdiensten samentelde en vervolgens belaste. Beide systemen waren evenwel op de aangifte van reële inkomens gebaseerd.

In België prevaleerde echter de ‘indirecte’ benadering van de inkomsten. Bij de directe belastingen was de grondbelasting, gebaseerd op het kadastraal inkomen, de grootste inkomstenverschaffer. De opbrengsten leden echter onder de weinig soepele aanpassing van de kadastrale inkomens aan de werkelijkheid, zodat terecht van een ‘fictief’ inkomen kon gewaagd worden. De personele belasting, gebaseerd op een aantal uiterlijke kenmerken van rijkdom, had door de koppeling met het kiesstelsel aan zijn promotoren wel kostbare diensten bewezen als beperker van het aantal kiesgerechtigden, maar was vanuit fiscaal oogpunt volledig gedateerd omdat het de belastingplichtige niet volgens zijn werkelijk inkomen belaste. De patentbelasting, een taks op het uitoefenen van een handel, bedrijf of beroep, kende hetzelfde euvel. Weliswaar was een evolutie merkbaar van ‘vergunningbijdrage’ tot een belasting met een ‘vaste’ en ‘proportionele’ component, maar de maximumheffing van 423 BEF liet toe dat de belangrijkste winsten aan de

---

⁷ H. VAN DER WEE & K. TAVERNIER, *De Nationale Bank van België en het monetaire gebeuren tussen de twee wereldoorlogen*, Brussel, NV Weissenbruch, 1975, p. 22-23.

⁸ *Idem*, p. 24; zie ook : G. KURGAN-VAN HENTENRYK, “The Société Générale 1850-1934”, in H. VAN DER WEE (ed.), *The Generale Bank 1822-1997*, Tielt, Lannoo, 1997, p.182.

⁹ De circulaire van 18 oktober 1907 was van kracht.

fiscus ontsnapten. De onderwerping van de uitgekeerde winsten van NV's (1819), verzekeringsbedrijven (1873), commanditaire vennootschappen (1874), samenwerkende vennootschappen (1891) en buitenlandse vennootschappen met vertegenwoordiging in België (1906) aan een proportionele heffing van 2 % veranderde weinig aan deze situatie. Tenslotte was er nog het mijnrecht, dat maximaal 3,125 % van de zuivere opbrengst belaste¹⁰. Het globale aandeel van de directe belastingen en de vermogensheffingen in het geheel van de fiscale ontvangsten daalde van 44,25 % in 1832 naar 29,65 % in 1913¹¹. Het aandeel van de indirecte belasting steeg in dezelfde tijdspanne van 55,74 % naar 70,34 %. Daarbij moet dan nog de belangrijke opmerking worden gemaakt dat de niet-fiscale ontvangsten, inkomsten van allerhande regieën, tolgelden e.d., aan de vooravond van WO I bijna opliepen tot de helft van de globale staatsinkomsten. Impliciet betekende dit dus een toenemend belang van de indirecte taxatie, enerzijds te verklaren door het gebrek aan dynamiek in de opbrengsten van de directe belastingen, anderzijds door de effecten van de demografische evolutie, de koopkrachtontwikkeling¹² en de heffing van accijnzen op meer producten¹³.

Ook bij andere onderdelen van de fiscaliteit was een zelfde structurele continuïteit merkbaar. De organieke wet op de registratierechten dateerde van het einde van de 18de eeuw (!), evenals die op de griffie-, inschrijvings- en overschrijvingsrechten¹⁴. De successierechten stamden uit de Hollandse Tijd¹⁵, met een belangrijke principiële wijziging in 1851 (ook successies in rechte lijn werden onderworpen, evenwel slechts voor onroerende goederen en hypothecaire schuldvorderingen). De zegelrechten, eveneens gecodificeerd in 1798, ondergingen een nieuwe coördinatie in 1891. De meest recente wijzigingen vóór WO I waren het gevolg van de wet van 30 augustus 1913 : invoering van een zegelrecht op beursoperaties en op vreemde titels en de invoering van een abonnementstaks op verzekeringscontracten. Samen met de automobiel- (2 september 1913) en de bioscooptaks (3 september 1913) vormden ze haast het enige en voorzichtige bewijs dat België, ook op fiscaal vlak, de twintigste eeuw was binnengetrepen. De Duitse bezetting zou die evolutie nieuwe impulsen geven.

10 Wet van 27 december 1822, aangevuld met die van 20 februari 1888 vestigde de belasting op 2,5 % van de zuivere opbrengst. Daarbovenop werden in de loop van de 19de eeuw nog 25 procentiemen geheven.

11 J. PIRARD, "Le pouvoir central belge et ses comptes économiques, 1830-1913", in *Histoire quantitative et développement de la Belgique au XIXième siècle*, Dl. VI, 1a-1c, Brussel, Palais des Académies, 1980-1985, p. 906 & 1085 : bewerkte cijfers.

12 P. JANSSENS, H. VERBOVEN & A. TIBERGHEN, *Drie eeuwen Belgische belastingen. Van contributies, controleurs en belastingconsulenten*, Brussel, EHSAL, Fiskale Hogeschool, Ced Samson, Kluwer Rechtswetenschappen, 1990, p. 205.

13 Accijnzen op zout werden in 1870 afgeschaft, daarentegen werden glucose (1847), insulinesiroop (1861), tabak (1879) en azijnzuur (1887) in de lijsten opgenomen.

14 Respectievelijk de wet van 22 Frimaire an VII (1798) en die van 21 Ventôse an VII.

15 Wet van 27 december 1817.

III. De Duitsers aan het roer

In oorlogstijd regelde de wet van 4 augustus 1914 de bevoegdheidsoverdracht van een hogere overheid naar een lager echelon. De afwezigheid van de regering impliceerde dat de bestendige deputaties als uitvoerende organen collectief haar taak overnamen. De administratieve top van het ministerie van Financiën¹⁶ bleef, onder toezicht van de *Zivilverwaltung* onder de leiding van *Verwaltungschef* Dr. Von Sandt, instaan voor de dagelijkse gang van zaken, dus ook voor de diverse belastingheffingen. Alhoewel de Belgische regering, bij monde van minister van Financiën Van de Vyvere, uitdrukkelijk gevraagd had om de werkzaamheden voort te zetten, lag dit verzoek in de praktijk toch niet gemakkelijk. Vele ambtenaren weigerden ‘medewerker van de bezetter’ te worden. Na een woelige vergadering in de *Brasserie Flamande* te Brussel werd einde september 1914 alsnog besloten om op post te blijven¹⁷, onder de strikte voorwaarde dat de belastingopbrengsten alleen zouden gebruikt worden om pensioenen, ambtenarenwedden en arbeiderslonen m.b.t. overheidscontracten te betalen, alsook om opcentiemen aan de gemeenten te storten, het gemeentefonds te spijzen en om werken van dringend economisch belang te financieren¹⁸. De Duitse bezetter liet al spoedig weten voort te gaan met het heffen van belastingen om daarmee de kosten van de administratie te blijven dekken¹⁹. Een ander veel verstrekkender initiatief was het opleggen van een oorlogsbelasting van 40 miljoen BEF per maand aan de gezamenlijke provincies²⁰, een maatregel die slechts na veel strubbelingen en dreigementen werd uitgevoerd²¹. Toen na verloop van tijd bleek dat de krijgsbelastingen een permanent karakter kregen, stemde de NBB zelfs een resolutie “*de ne plus accorder de concours à toute opération d’emprunt qui avait pour objet de payer encore des contributions de guerre*”²². Onder Duitse druk om via rechtstreekse fiscale maatregelen de globale kost van het bezettingsleger (80 milj BEF/maand) ten laste van de burgers te leggen, werden de deputaties uiteindelijk ge-

16 Die top bestond bij het begin van de oorlog uit secretaris-generaal N. Buisseret, administrateur directeur-generaal J. Janssens van de Directe Belastingen en het Kadaster, administrateur directeur-generaal E. Thomas van de Registratie en Domeinen.

17 L. GILLE, A. OOMS & P. DELANDSHEERE, *Cinquante mois d’occupation Allemande*, deel I, Brussel, Dewit, 1919, p. 76: Aan de vergadering namen een 800-tal ambtenaren deel. Naast Buisseret waren ook de parlementairen Hanrez, Wauwermans, Vinck, A. Braun en C. Huysmans aanwezig.

18 *Idem*, p. 77: Von der Goltz heeft daaromtrent formele garantie gegeven.

19 *Gesetz und Verordnungsblatt*, Bekendmaking van 12 november 1914.

20 *Idem*, Verordening 10 december 1914: globaal 480 miljoen BEF à 3%; Verordening 10 november 1915: globaal 480 miljoen BEF à 5%; Verordening 20 november 1916: 50 miljoen BEF/maand. Verordening 21 mei 1917: 60 miljoen BEF/maand. Volgens F. BAUDHUIN, in *Histoire économique de la Belgique 1914-1939*, Tome I, Brussel, Bruylant, 1946, p. 42 werden in totaal voor 2348 miljoen BEF aan bons door de provincies uitgegeven; F. VRANCKEN & E. SUELEN, “Financement et liquidation de la première guerre mondiale”, in IBFP, *Histoire des finances publiques en Belgique*, Tome II, Brussel, Bruylant, 1950, p. 3-34, gewagen van bijna 2,3 miljard BEF.

21 Brief Von Sandt aan de bestendige deputaties (ARA, *Ministerie van Financiën*, *Algemeen Secretariaat* (MF/AS), nr. 97/327).

22 Nota Von Lumm (ARA, MF/AS, nr. 97/327): commissaris-generaal Von Lumm deelde op 22 november 1915 mee dat hij orders had gegeven om die resolutie in te trekken, hetgeen geweigerd werd.

dwongen de maatregel uit te voeren²³. De techniek was eenvoudig. De provincies gaven schatkistbons uit op 2 jaar, aanvankelijk aan 3 %, later 5 %, die door een bankensyndicaat werden geplaatst. Die raakten ze blijkbaar moeiteloos kwijt aan industriëlen en ‘nieuwe rijken’, waarmee vooral boeren en smokkelaars werden bedoeld²⁴. Een zekere kapitaalcracht was inderdaad vereist, indien men de minimumcoupure van 50.000 BEF (actueel 8.750.000 BEF) in ogenschouw neemt²⁵. De NBB en de *Société Générale*²⁶ verleenden weliswaar een dekking van 80 % van de nominale waarde, maar de interestlasten en de aflossing van de leningen werden ten laste van het Belgische budget gelegd. Precies deze maatregel had verregaande fiscale implicaties. De toevoeging van die uitgavenposten creëerde immers een enorm budgettair deficit, dat door nieuwe belastingen diende opgevuld.

Voor het echter zover was introduceerden de Duitsers een “buitengewone belastingbijslag ten laste der afwezigen”²⁷. Hiermee werd duidelijk gemaakt dat de bezetter zo snel mogelijk een normalisatie van de toestand in de gecontroleerde gebieden wenste te bereiken. Iedereen die vóór 1 maart 1915 niet opnieuw in België gehuisvest was, kreeg een vertienvoudigde personele belasting op basis 1914 opgelegd. Militairen en staatsbeambten, gevangen gehouden Belgen en slachtoffers van door oorlogsomstandigheden vernielde woningen of waarvan de woning door militairen was bezet, werden vrijgesteld²⁸. Vóór 31 december 1915 moesten de verschuldigde bedragen geïncasseerd zijn, anders werden familieleden, vrienden of vertegenwoordigers van de in het buitenland verblijvenden ‘aangesproken’. De Belgische administratie kreeg opdracht zonodig huur- of banktegoeden in beslag te nemen, een richtlijn die door een dienstnota van het ministerie van Financiën evenwel stevig werd gerelativeerd²⁹. Directeur-generaal Janssens van de directe belastingen vond de invoering van de belasting overigens een inbreuk op de belofte van 9 januari 1915 waarbij de maandelijkse krijgsbelasting van 40 miljoen BEF de enige heffing zou zijn³⁰. Het oorspronkelijke bedrag van 35 miljoen BEF

23 De provincieraden weigerden stevast de krijgsbelastingen te stemmen.

24 L. GILLE, A. OOMS & P. DELANDSHEERE, *op.cit.*, deel II, p. 464-465.

25 Zie voor een berekende actualisering van de koopkracht, voetnoot 3; 1 BEF in 1914 = +/- 175 BEF in 1999.

26 *Gesetz und Verordnungsblatt*, verordening van 24 december 1914.

27 *Idem*, verordening 16 januari 1915.

28 Ook vrijgesteld indien de betaalde personele belasting :

< 35 BEF in gemeenten tot 10.000 inw.

< 45 BEF in gemeenten van 10.000 tot 25.000 inw.

< 60 BEF in gemeenten van 25.000 tot 50.000 inw.

< 80 BEF in gemeenten van 50.000 tot 75.000 inw.

< 100 BEF in gemeenten van > 75.000 inw.

29 *Impôt additionnel extraordinaire à charge des absents* (ARA, MF/AS, nr. 79/65, *Min. des Fin.*, C.D. nr. 62725) : “L’administration aime à croire que, grâce à ‘des démarches intelligentes’, les receveurs parviendront à éviter autant que possible le recours aux mesures extrêmes”.

30 L. GILLE, A. OOMS & P. DELANDSHEERE, *op.cit.*, deel I, p. 265.

• Evacuatie van de kasvoorraad van de Nationale Bank te Oostende in 1914.
(Foto uit VALÉRY JANSSENS, *De Belgische Frank, anderhalve eeuw geschiedenis*, Brussel, 1975, p. 145)

was immers verhoogd precies om de opeisingsmaatregelen te verzachten ³¹. Nochtans bleef Von Sandt voet bij stuk houden. Begin juli 1915 beklom hij zich over “*la lenteur de l’administration belge*” m.b.t. de inning van de belasting op de afwezigen. Op het einde van die maand beval hij streng op te treden tegen de administratie die tijd probeerde te winnen. In augustus 1915 waren de lijsten met belastingplichtigen en de door hen verschuldigde belastingen, de zgn. rollen, klaar : 3101 afwezigen moesten globaal 4.201.000 BEF betalen. Von Sandt eiste de volledige invordering vóór het einde van het jaar en ingeval van niet-betaling de namen van de belastingplichtigen, de redenen, de aangewende middelen tot invordering, de namen van de ontvangers en de controleurs vóór 16 januari 1916 ³².

Ondertussen verklaarde het Hof van Beroep te Brussel zich op 13 december 1915 onbevoegd inzake een geding dat door de industrieel en senator M.J. Francq uit Jumet was aangespannen tegen de directie der directe belastingen van Henegouwen ten titel van afwezigheid. Hierdoor konden belastingplichtigen zich tegen de uitvoeringsbesluiten van

31 E. CASTELEIN, *Les réquisitions en masse à Anvers et la contribution de guerre*, Antwerpen, Buschmann, 1918, p. 30.

32 L. GILLE, A. OOMS & P. DELANDSHEERE, *op.cit.*, deel I, p. 490-491.

de verordening verzetten in een burgerlijke procedure³³. Op 12 januari 1916 vonniste de Rechtbank van Eerste Aanleg te Brussel “*disons pour droit qu’il sera sursis à toutes mesures d’exécution de la contrainte décernée au demandeur, à la requête du défendeur*”. De voorzitter van die rechtbank werd twee maanden later afgezet³⁴. In april 1916 volgde het Hof van Cassatie de stellingname van het Beroepshof omdat “afwezigheid de uitoefening van een individueel recht is en dus geen element van belastingheffing”³⁵. De Duitsers drongen hierna niet verder aan en legden zich blijkbaar neer bij de jurisprudentie van de Belgische gerechtshoven. Men kon inderdaad moeilijk in de context van de Conventie van Den Haag, die aan de bezetter toeliet nieuwe belastingen te heffen (zie *infra*), deze maatregelen op onwettige gronden baseren. Deze ontwikkeling creëerde echter geen mentaliteitswijziging. De budgettaire noodwendigheden brachten spoedig een dynamiek op gang die de ingedommelde Belgische fiscaliteit grondig activeerde.

De bezetter in het offensief

De opstelling van de begroting 1916 gaf aanleiding tot een eerste grote krachtproef tussen de *Zivilverwaltung* en het ministerie van Financiën. Von Sandt had immers berekend dat het deficit tot 70 miljoen BEF zou stijgen, hetgeen enorm was in vergelijking met een totale rijksmiddelenbegroting voor 1915 van 175 miljoen BEF³⁶. Uiteraard waren de oorlogsomstandigheden niet vreemd aan dit fenomeen: verminderde handelsstromen, verwoestingen en een hoge werkloosheid ondermijnden de belastingbasis. Het waren echter de eerste aflossing van de provinciale ‘krijgsbelastingbons’ en de intrest daarop die voor het gros van dit deficit verantwoordelijk waren. De beste manier om, volgens de Duitsers, dit tekort te delgen was “*par l’imposition du revenu et de la fortune*”, op te brengen “*principalement par les classes possédantes*”³⁷. In feite lag die keuze om twee redenen voor de hand. Bij de loonarbeiders viel niet veel meer te rapen. De verminderde tewerkstelling en de opgejaagde prijzen sloegen grote gaten in het arbeidersbudget. Bovendien hoedden de Duitsers zich wel om door onpopulaire oorlogsbelastingen sociale onrust te kweken, hetgeen fronttroepen zou gevergd hebben voor de binnenlandse ordehandhaving. Integendeel, door de kapitaalbezitters en grote inkomens aan te pakken werd voor het eerst sedert de Belgische onafhankelijkheid een begin gemaakt met het wegwerken van de anomalieën van het Belgisch fiscaal systeem.

---

33 *Idem*, deel II, p. 11-12.

34 *Idem*, p. 94-95.

35 *Idem*, p. 132-134.

36 Nota Buisseret aan Janssens (ARA, MF/AS, nr. 97/327, (7 januari 1916) nr. 2273) : Buisseret kwam op een iets kleiner bedrag uit: een “gewoon” deficit van 19,7 milj.BEF, verhoogd met 45,4 milj.BEF voor intresten en aflossing van de krijgsbelastingbons.

37 Brief van Von Sandt aan Ministerie van Financiën van 22 december 1915 (ARA, MF/AS, nr. 97/327, II c 2672).

Het 47 artikels tellende voorstel dat Von Sandt aan Buisseret zond loog er inderdaad niet om en sloeg dan ook in als een fiscale bom. Een supplementaire belasting vanaf jaarinkomens van 1.200 BEF, een kapitaalbelasting vanaf 7.500 BEF, beide onder aftrek van respectievelijk beroepskosten³⁸ en schulden. Inkomens kleiner dan 13.000 BEF mochten maximaal voor 750 BEF premies voor ziekte-, ongevallen-, ouderdoms- en levensverzekering aftrekken. Als kapitaal van een onroerend goed werd minstens 50X de jaarlijkse aanslagbasis van de grondbelasting genomen, Belgische beurswaarden werden aan de koers van 25 juli 1914 verrekend, buitenlandse aan de dagkoers. Obligaties werden voor de nominale waarde in rekening gebracht, evenals kapitaalwaarden van vruchtgebruikscontracten, lijfrenten en renten. Het inkomen van handel en industrie werd gebaseerd op een gemiddelde van de laatste 36 maanden. Het geïnvesteerd kapitaal en de waarde van het rollend materieel golden als basis voor de kapitaalsbelasting. Voor loon - en weddetrekkenden werd niet alleen het eigenlijke loon als inkomen weerhouden, maar ook voordelen in natura (gratis wonen o.m.).

De tarieven werden in nominale bedragen uitgedrukt. Voor de inkomstenbelasting bedroeg de kleinste schijf 100 BEF, de grootste 5.000 BEF³⁹. Procentueel varieerde de belasting van 0,46 % tot 5 %. De kapitaalsbelasting klom van 0,04 % voor het laagste aan te geven vermogen tot 0,27 % voor een belastbaar bedrag van 1.000.000 BEF, met daarboven een verhoging van 0,3 % per schijf van 100 000 BEF. De schijven fluctueerden van 2.500 BEF tot 100 000 BEF⁴⁰. Een belastingplichtige die slechts voor 1 ouder zorgde, kreeg een toeslag van 10 %, wie voor geen enkele ouder zorgde, van 20 %⁴¹. Verminderingen voor kinderen te laste werden geëchelonnerd volgens inkomen en aantal⁴².

38 Reële uitgaven m.b.t. de creatie, verzekering en behoud van het inkomen. Betaalde belastingen mochten afgetrokken worden (grondbelasting echter alleen indien betaald door de eigenaar).

39 Van 1.200-1.300 BEF : 6 BEF.

Meer dan 130.000 BEF : 250 BEF per schijf van 5.000 BEF.

De laagste 3 schijven hadden een bandbreedte van 100 BEF; de volgende 7 van 200 BEF; 2 van 300 BEF; 6 van 400 BEF; 8 van 500 BEF; 20 van 1.000 BEF; 12 van 1.500 BEF; 36 van 2.000 BEF, de eerste 26 met een verhoging van 5 %, de volgende 10 met 6,25 %; 2 van 2.500 BEF; vanaf 125.000 BEF met schijven van 5.000 BEF.

40 Van 7.500 tot 10.000 BEF : 1 schijf van 2.500 BEF.

Van 10.000 BEF tot 50.000 BEF : schijven van 5.000 BEF.

Van 50.000 BEF tot 100.000 BEF : schijven van 10.000 BEF.

Van 100 000 BEF tot 200 000 BEF : schijven van 20 000 BEF.

Van 200 000 BEF tot 300 000 BEF : schijven van 25 000 BEF.

Van 300 000 BEF tot 900 000 BEF : schijven van 50 000 BEF.

Vanaf 900 000 BEF : schijven van 100 000 BEF.

41 Alleen indien inkomens > 3.000 BEF of kapitaal > 50.000 BEF.

42 Inkomens < 6.500 BEF : 2 kdn te laste : vermindering met 1 graad

3 of 4 kdn : vermindering met 2 graden

+ bijkomende graad per 2 bijkomende kdn ten laste.

Inkomens 6.500 à 10.000 BEF : 3 kdn te laste : vermindering met 1 graad

+ bijkomende graad per 2 kdn te laste.

Inkomens van minder dan 13.000 BEF konden ook een reductie van maximaal 5 graden bekomen wegens bewezen ongunstige economische omstandigheden.

De aanslagprocedure bestond uit een dubbele voorafgaandelijke vaststelling van de aanslagbasis door enerzijds het college van burgemeester en schepenen, anderzijds de controleur. Om de reële aanslagbasis zo nauwkeurig mogelijk te benaderen kregen zowel de burgemeester als de controleur bijzondere bevoegdheden: boeken, akten, registers en andere documenten konden nagekeken worden. De belastingplichtigen waren verplicht naar eer en geweten op de vragen te antwoorden. De controleur kreeg de gegevens van de gemeentelijke overheden om ze met de zijne te vergelijken. Desgevallend kon hij nog een derde evaluatie maken. Alle gegevens werden uiteindelijk vergeleken door de aanslagcommissie van het ambtsgebied. Die bestond uit leden van verschillende beroepen en werd voor de ene helft samengesteld door de voorzitter van de burgerlijke administratie en door de andere helft verkozen door de bestendige deputaties van de provincies⁴³. Wie het lidmaatschap zonder geldige reden weigerde, kreeg gedurende drie jaar een belastingverhoging van 50%. De belastingcontroleur was steeds voorzitter. De beslissingen werden genomen bij gewone meerderheid⁴⁴.

Belastingplichtigen die met de aanslag niet akkoord gingen, kregen naargelang van hun inkomen, c.q. fortuin, diverse beroepsmogelijkheden⁴⁵. Voor kleinere inkomens/kapitalen was in eerste instantie de aanslagcommissie zelf bevoegd, in tweede orde de provinciale gewestelijke directeur. Grotere inkomens en fortuinen kwamen reeds in eerste aanleg bij de gewestelijke directeur terecht, vervolgens bij het ministerie van Financiën. De administratie beheerste dus op alle niveaus de beroepsprocedure zonder enige inmenging van het justitieel apparaat. De betwisting van de aanslag door de belastingplichtige had drie belangrijke gevolgen: de 'globale' aanslag werd opnieuw in vraag gesteld, de bewijslast rustte volledig op de schouders van de klager en de administratie kreeg dezelfde buitengewone bevoegdheden die reeds eerder m.b.t. de burgemeester en controleur werden vermeld. Ingeval van ongelijk draaide de belastingplichtige ook voor de kosten op.

Wie fraudeerde of een zware nalatigheid beging, kon rekenen op een boete die 5 à 20X de ontrokken sommen omvatte, met een minimum van 100 BEF. Bedroeg de fraude meer dan 25% van het totaal verschuldigde bedrag, dan kon bijkomend aan de boete nog een gevangenisstraf van maximaal 6 maanden toegevoegd worden. De controleur kon eventueel beslissen de zaak door een burgerlijke rechtbank te laten beslechten. De algemene aanslagtermijn bedroeg 4 jaar, de betalingstermijn 10 jaar, met recht van overgang op de erfgenamen in verhouding tot hun erfdeel. Voor erfgenamen bedroeg

---

43 De leden moesten ook minstens 25 j. oud zijn en de burgerlijke rechten genieten.

44 De ontvanger van het ressort kon deelnemen aan de deliberaties met raadgevende stem.

45 De grens werd voor de inkomens bepaald op 3.000 BEF, voor de kapitalen op 50.000 BEF.

de betalingstermijn 5 jaar. Tenslotte dient nog vermeld dat gemeenten en provincies het recht hadden opcentiemen op de hoofdsom van de belasting te vestigen.

Het was duidelijk dat de Duitse voorstellen, geïnspireerd door de Pruisische bureaucratische gebruiken, bedoeld waren om in eerste instantie zware pressie op de Belgische administratieve top uit te oefenen. Hiervoor trok men onmiddellijk de zware troefkaart van een vermogensheffing, die de Belgen wel verplichtte om met alternatieven voor de dag te komen, die bovendien niet louter uit papieren maatregelen bestonden. Daarvoor was de afkeer voor de Duitse ‘oplossing’ immers veel te groot.

IV. De Belgische reactie

Op het ministerie van Financiën werd door secretaris-generaal Buisseret luidop nagedacht over de mogelijkheden die “binnen de bestaande Belgische fiscale structuren” konden gevonden worden om het hoofd te bieden aan de Duitse oekaze⁴⁶. Die denk-oefening leverde bitter weinig op. In de grondbelasting kon eventueel nog wat gevonden worden door braakliggende terreinen die reeds lang opnieuw in cultuur waren genomen, maar nooit fiscaal opgewaarderd werden, van een hoger KI te voorzien. De gebouwde onroerende goederen kenden weliswaar een laag KI, maar een hoge aanslagvoet (7 %). In de personele belasting zou men de nu volledig arbitrair vastgestelde huurwaarde dichter bij de realiteit kunnen brengen. Ook de waarde van het meubilair werd voor te weinig aangerekend. En waarom betaalden de boeren eigenlijk geen patentbelasting, vroeg Buisseret zich af. Inzake kapitaalsbelastingen⁴⁷ waren de rechten op de overdracht van onroerende goederen hoog, behalve op arbeiderswoningen en rurale eigendommen. Bij de successierechten in rechte lijn, met zowel slechts een gedeeltelijke aanslagbasis als een laag tarief, viel nog wat te rapen. Zowel het minimum (1.000 BEF) als de tarieven konden verhoogd worden.

Inzake indirecte taxatie konden zowel de belasting op bier als op bioscoopbezoek verhoogd worden. Ook tabakswaaren kwamen voor verhoging in aanmerking.

Directeur-generaal Thomas pleitte voor een toepassing van opcentiemen op de bestaande belastingen⁴⁸, maar zijn collega Janssens van de directe belastingen was het daarmee niet eens: “*L'établissement d'additionnels aggraverait les anomalies actuelles*”. Bovendien wierp Thomas nog een dubbele principiële vraag op tafel: mochten ambtenaren hun medewerking verlenen aan de uitvoering van maatregelen die buiten het Belgisch

46 Nota Buisseret aan Janssens en Thomas (ARA, MF/AS, 97/327, (7 januari 1916) nr. 2273).

47 Registratierechten op kapitaaloverdrachten van zowel roerende als onroerende aard en successierechten werden als dusdanig beschouwd.

48 Nota Thomas aan Buisseret: *Budget de 1916 - déficit* (ARA, MF/AS, 97/1 - 327, 31 januari 1916).

wettelijk kader vielen? Zelfs als hierop affirmatief geantwoord werd, bleef nog steeds de morele kwestie bestaan of dat tevens gold wanneer de bijkomende beleidsmaatregelen erop gericht waren een deficit te delgen waarvan de oorzaken in uitgaven lagen die voor die ambtenaren moeilijk aanvaardbaar waren. De stelling van Thomas op het eerste deel was weinig steekhoudend. Hij beriep zich immers op een interpretatie van art. 51 van de Conventie van Den Haag van 1907 dat de situatie van een vijandige mogendheid in bezette gebieden regelde. M.b.t. de fiscaliteit stipuleerde dit art. dat het verdrag “*fait un devoir à l’occupant de respecter autant que possible les règles de l’assiette et de la répartition des impôts en vigueur*”. In een schrijven aan gouverneur-generaal Von Bissing⁴⁹ moest Buisseret dan ook Thomas’ wankel interpretatie erkennen: “*Je suis obligé de reconnaître que la Convention de La Haye admet en principe le prélèvement par l’occupant, aux fins qu’il détermine, de contribution en argent en dehors des impôts existants*”. In datzelfde schrijven trok de secretaris-generaal evenwel sterk van leer tegen de Duitse voorstellen “*en opposition complète avec le régime fiscal existant en Belgique depuis la constitution de sa nationalité*”. Bovendien hielden de Belgen niet van onderzoeken “*qui atteindraient le contribuable dans sa personne même, en l’obligeant à révéler ses affaires d’intérêt les plus personnelles, les plus intimes, et en permettant à l’administration d’en pénétrer le secret*”. Maar ook de Duitse voorstelling van zaken werd kritisch geëvalueerd. De opbrengsten voor 1915 bleken immers gunstiger uit te vallen dan verwacht⁵⁰, terwijl de begrotingsvooruitzichten voor 1916 niet meer waren “*qu’une prévision incertaine et hypothétique*”. Door de ontmanteling van bedrijven ondergraaft u zelf de belastingbasis, stelde Buisseret en daarbovenop creëert u nog nieuwe uitgaven. “*Dans cette ordre de choses, c’est avec affliction que je vois l’autorité allemande s’occuper notamment de créer une université flamande à Gand et une école normale flamande à Bruxelles*”.

Het antwoord van Von Sandt volgde prompt⁵¹. Met de algemene teneur van het schrijven kon hij niet akkoord gaan, meer bepaald met de opmerkingen van Thomas, maar hij was wel bereid “*à entrer dans un examen de vos propositions*”. Vóór 20 februari 1916 moesten de nieuwe voorstellen op tafel liggen. Von Sandt beschouwde het als een kapitale fout van de vorige voorstellen “*le fait qu’on n’a pas suffisamment envisagé une participation égale de tous les groupes de redevables d’après la mesure de leurs facultés contributives, et que la fortune en capital, pour autant qu’elle n’est pas constituée par des actions ou des obligations de sociétés par actions imposables d’après la loi du 1 septembre 1913, continuera d’échapper à l’impôt*”. Ook diende aandacht besteed aan de indirecte belastingen, de registratie- en de successierechten.

49 Brief van Buisseret aan Von Bissing van 1 februari 1916 (ARA, MF/AS, nr. 2457).

50 Nota 3de sectie, s.d. (ARA, MF/AS, nr. 2579): op 15-20 feb. 1916 was er een overschot op de rekening-courant van 13 miljoen BEF, met weliswaar nog voor 22,8 miljoen BEF geordonneerde maar niet betaalde uitgaven, die echter voor een groot gedeelte niet tijdens de oorlog zouden dienen betaald te worden (wedden van verdwenen agenten, pensioenen van afwezigen, ...).

51 Brief van Von Sandt aan Buisseret van 7 februari 1916 (ARA, MF/AS nr. I.IA.1004 - II.B.387).

De uiteindelijk uitgewerkte voorstellen van de Belgische administratie⁵² voorzagen in een progressieve bijkomende belasting op de grote eigenaars, het optrekken van het belastbaar inkomen van braakliggende gronden die opnieuw in cultuur werden genomen, het sneller belasten van nieuwe gebouwen, de invoering van een patent voor landbouwers en een verhoging van het patentrecht voor hogere inkomens, verhoging van de inkomstenbelasting op de opbrengsten van obligaties van aandelenvennootschappen, supplementaire belasting op de beheerders en commissarissen van aandelenvennootschappen, verhoging van de taks op intresten van obligaties, minimumbelasting gebaseerd op sociaal kapitaal of andere elementen van de belasting op verdeelde winsten, voor die bedrijven die geen winst uitkeren, uitbreiding tot alle spektakels van de bioscooptaks, licentierecht i.p.v. openingstaks voor alle detailverkoop van dranken. Inzake indirecte belastingen werd geopteerd voor verhoging van alle douanerechten met 10 %, meer geaccentueerd voor bereide cacao, tabak, bier en wijnen. Voor de laatste drie producten zat ook een accijnsverhoging in de pijplijn. De door Janssens voorgestelde herinvoering van een recht op koffie werd door Buisseret afgewezen omdat het een basisvoedingsmiddel betrof. De voorziene opbrengst van 3 miljoen BEF diende in de personele belasting gezocht. Verhogingen m.b.t. het zegelrecht brachten praktische moeilijkheden mee omdat nieuwe hoeveelheden gezegeld papier moesten aangemaakt worden. In de sector van de registratierechten was er nog ruimte t.a.v. het proportioneel recht bij opstelling van een leningsakte of een kredietopening (1,25 %), een kwijtschiftakte (0,65 %) en de vennootschapsakte (0,5 %). De waargenomen herleving in de vastgoedsector, vooral bij landbouwverkopingen, mocht niet in het gedrang komen: “*Il serait très inopportun de contrarier cette reprise par une augmentation des droits d’enregistrement et de transcription*”. Tenslotte kon de verhoging van de tarieven inzake successierechten in rechte lijn nog 1 à 2 miljoen opbrengen⁵³. Aan de uitgavenzijde werd voorgesteld de eerste terugbetaling van de ‘provinciale krijgsbelastingbons’ in schijven op te delen en in de tijd te spreiden.

Alhoewel Von Sandt twijfels had bij de optimistische uitgangspunten van de ontvangsten voor 1916 en hij evenmin de spreiding in de tijd van de terugbetaling van de schatkistbons kon billijken, vond hij toch dat een valabele poging in de juiste richting was ondernomen⁵⁴. Alleen bleven de roerende inkomsten nog teveel buiten schot: “*Cependant, le capital mobilier, pour autant qu’il n’est pas placé dans des sociétés par actions, reste épargné, tandis que la propriété foncière subit une augmentation considérable*”. Op voorwaarde dat deze anomalie werd weggewerkt “*soit par un impôt sur les revenus des capitaux, soit par un impôt sur la fortune en capital, soit sous une autre formule appropriée*”, was de gouverneur-generaal bereid “*donnant suite au voeu du ministère des finances, à*

52 *Propositions d’augmentations d’impôts* (get. Buisseret) (ARA, MF/AS 3de sectie, nr. 2579).

53 *Ibidem*: in rechte lijn bedroeg het tarief 1,4 %, voor een overlevende echtgeno(o)t(e) zonder kinderen 6 % en neven, nichten en niet - familieleden 15 %.

54 Brief van Von Sandt aan Buisseret van 2 maart 1916 (ARA, MF/AS nr.II.A.1049).

• Dr. von Sandt, hoofd van de Duitse *Zivilverwaltung* in bezet België tijdens de Eerste Wereldoorlog.
(Foto uit GEORGES RENCY, *La Belgique et la guerre*, t. 1 : *La vie matérielle de la Belgique*, Brussel, 1920, p. 194)

s'abstenir d'établir pour 1916 un impôt général sur la fortune et le revenu”. Ondanks de geleverde inspanning van 45 miljoen bleef nog een kleine 10 miljoen te vinden, maar die moesten dan ook snel op tafel komen : “*Si l'administration allemande s'en contente 'provisoirement', cela manifeste déjà un esprit de conciliation envers votre conception de la situation financière*”. Persoonlijk ging Von Sandts voorkeur uit naar een globale progressieve kapitaalbelasting op roerende goederen, met een tarief van 0,5 ‰ tot 2 ‰, kapitalen kleiner dan 20.000 BEF vrijgesteld. De basisgegevens moesten door de Dienst van de Registratie en de Domeinen worden verstrekt ⁵⁵.

Directeur-generaal Thomas was niet gelukkig met deze gang van zaken ⁵⁶. Er waren immers geen of weinig inlichtingen bekend m.b.t. aandelen, obligaties, bankdeposito's, vreemde waarden, overheidspapier aan toonder en gewone schuldvorderingen.

⁵⁵ Brief van Von Sandt aan Buisseret van 18 maart 1916 (ARA, MF/AS, nr.II.A.2513).

⁵⁶ Nota Thomas van 27 maart 1916 m.b.t. II.A.2513 (ARA, MF/AS, nr. 9045).

Bovendien was hij van oordeel dat veel weerstand te verwachten was van de betrokkenen. Belastingen betalen op een kapitaal waarvan ze door de oorlogsomstandigheden vaak de opbrengsten niet te zien kregen lag wel héél gevoelig. Inzake verhoging van het zegelrecht moest ook al niet veel verwacht worden : die zou de zaken nog meer deprimeren. Choquerend vond Thomas de denkpiste m.b.t. de successierechten die de nabestaanden van oorlogsslachtoffers extra zou belasten. Hij zag voor zijn administratie dan ook geen rol weggelegd : *“J’estime que la création d’un impôt particulier sur la fortune mobilière en capital et la perception de cet impôt par l’administration de l’enregistrement se heurte à des inconvénients tels qu’ils m’interdisent de coopérer à son établissement et, éventuellement à sa mise en recouvrement”*.

Deze principiële houding werd hem door de Duitsers niet in dank afgenomen. Toen Thomas in de zomer van 1916 weer ging dwars liggen en weigerde de taalwetgeving op zijn dienst toe te passen ⁵⁷, werd hij de laan uitgestuurd. V. C. Heyse verving hem op de Dienst Registratie en Domeinen.

Ondertussen begon de tijd voor de Duitsers te dringen. Behalve de douane- en accijnsverhogingen die op 1 maart 1916 van kracht werden ⁵⁸ en de onderwerping aan de bioscooptaks van alle openbare vertoningen, bals, concerten, wedrennen en andere vermakelijkheden ⁵⁹, was er van de realisatie van nieuwe inkomsten nog niet veel terecht gekomen, terwijl het lopende dienstjaar reeds behoorlijk gevorderd was. Besloten werd niet langer op de Belgische voorstellen te wachten en de belastingtrein te laten vertrekken ⁶⁰.

Braakliggende terreinen die opnieuw beteeld werden betaalden voortaan belasting vanaf 1 januari van het jaar volgend op de ingebruikname. De vrijstelling van grondbelasting gedurende 15 jaar van gebouwen op braakliggende gronden behorende tot de gemeente werd afgeschaft. Eigenaars met een globaal KI van meer dan 2.000 BEF moesten extra belasting van 1 % betalen, zonder dat dit 6 % mocht overschrijden. Openbare besturen werden van dit supplement vrijgesteld, terwijl ook geen provinciale of gemeentelijke opcentiemen konden geheven worden.

Alle landbouwexploitaties, groentekwekers, tuinders, landbouwers werden aan een patentrecht van 4 % onderworpen op de reële of vermoedelijke huurwaarde van het onroerend goed dat ze exploiteerden. Bedroeg de huurwaarde meer dan 1.500 BEE, dan steeg het recht tot 5 %. Ingeval van twijfel konden belastingambtenaren op de hoeve

---

57 Brief van Thomas aan Von Sandt van 30 juni 1916 (ARA, MF/AS, nr. 91/125,) nr. 9034/16 : kan zich niet neerleggen bij de taalinstructies III.911 (22 maart 1916), III.1109 (29 april 1916) & III. 1876 (16 juni 1916).

58 *Gesetz- und Verordnungsblatt*, nr. 185, 7 maart 1916, verordening van 1 maart 1916.

59 Verordening van 16 april 1916.

60 *Gesetz- und Verordnungsblatt*, nr. 213 (20 mei 1916), besluit van 18 mei 1916 (ARA, MF/AS, nr. 92/242).

zelf controles uitvoeren. Zo konden bv. de inventarisatielijsten gecontroleerd worden die door de verordeningen van 30 juni 1915 en van 14 april 1916 op gemeentelijk vlak waren opgesteld voor exploitaties van meer dan 1 ha. Na controle bestond voor de belastingplichtigen de mogelijkheid, op 'uitnodiging' van de belastingambtenaar, hun aangifte te verbeteren of aan te vullen. Bij weigering besliste de controleur of hij PV moest opstellen of aanslag van ambtswege instelde⁶¹. Het woonhuis werd niet weerhouden in de berekening van de normale huurwaarde van de exploitatie. Daarentegen dienden de eventuele lasten die door de eigenaar op de huurder waren overgeheveld, wel bijgeteld⁶².

Patentplichtigen met een inkomen van meer dan 10.000 BEF/jaar betaalden een progressief recht van 1 % à 5 %, verhoogd met 20 staatsopcentiemen⁶³. Gemeentelijke en provinciale opcentiemen waren mogelijk. Wie fraudeerde kreeg een boete gelijk aan het drievoud van de ontdoken belasting. Diegenen met een belastbaar inkomen voor het patentrecht van meer dan 10.000 BEF werden voortaan aangeslagen op de totaliteit van de uitgeoefende beroepen in alle gemeenten, hetgeen de progressie aanzienlijk versterkte.

Het belastbaar inkomen omvatte de bruto-ontvangsten verminderd met de beroepskosten. Ook eventuele speculatiewinsten dienden bijgeteld, evenals sommen besteed om reserves aan te leggen. Diegenen die geen boekhouding voerden, mochten zelf een schatting maken, hierbij geholpen door het college van belastingomslagambtenaren. Elementen die als 'indice' in aanmerking kwamen waren o.m. het aantal in dienst zijnde arbeiders, de hoeveelheid gebruikte grondstoffen (bv. voor brouwers, fabrikanten), de prijs van de hotelkamer en bezoekfrequentie (hoteliers), aantal bezoeken bij de arts, aantal geslachte dieren, bedrag van geregistreerde akten (notarissen, deurwaarders), oppervlakte van het bedrijf en aantal dieren (landbouwers), ... De patentgerechtigden werden ook geacht jaarlijks de fiscus in kennis te stellen van de situatie en de aard van hun bedrijf, alsmede van de gerealiseerde winsten en uitgekeerde lonen. Balans en verlies- en winstrekening dienden voorgelegd door aan het patentrecht onderworpen vennootschappen. De ontvangers werd op het hart gedrukt de aangiften nauwkeurig

---

61 Bijkomende instructies m.b.t. verordening 18 mei 1916, nr. 4375 : het is aan te bevelen dat fiscale ambtenaren die moeten waken over de aanslagbasis voor het patentrecht voor landbouwuittelingen dit doen op een wijze dat alle verklaringen kunnen opgenomen worden in een "rôle supplétif" n° 239F.

62 Voorbeeld : een landbouwer, tevens molenaar betaalt een huur van 3.500 BEF, 140 BEF grondbelasting en 65 BEF verzekeringspremie m.b.t. de gebouwen : totale huurwaarde 3.705 BEF. De huurwaarde van het woonhuis, de molen en het molenmagazijn bedraagt 1600 BEF. Grondbelasting voor het niet-landbouwgedeelte : $140 \text{ BEF} \times (1600/3500) = 64 \text{ BEF}$; *Ibidem* verzekeringspremie : $65 \text{ BEF} \times (1600/3500) = 30 \text{ BEF}$.

Af te trekken : $1.600 \text{ BEF} + 64 \text{ BEF} + 30 \text{ BEF} = 1.694 \text{ BEF}$.

Huurwaarde landbouwexploitatie : $3.705 \text{ BEF} - 1.694 \text{ BEF} = 2.011 \text{ BEF}$, afgerond 2.010 BEF.

63 Het maximumtarief werd bereikt bij 50.000 BEF; het tarief was opgebouwd met sprongen van 0,1 % per schijf van 1.000 BEF : 10.000 BEF : 1 %; 11.000 BEF : 1,1 %; 23.000 BEF : 2,3 % ... 50.000 BEF : 5 %. Door de opcentiemen(zonder gemeentelijke en provinciale) strekte het eigenlijke tarief zich uit van 1,2 % tot 6 %.

te onderzoeken en te dien einde “*des renseignements devront être recueillis sur place ou demandés aux intéressés que le receveur pourra convoquer*”⁶⁴. Speciale aandacht diende daarbij naar de landbouwexploitaties te gaan⁶⁵.

In uitvoering van de wet van 1 september 1913 was een belasting op de reële winsten en inkomens van beheerders, commissarissen en vereffenaars van aandelenvennootschappen ingesteld. Deze inkomens werden door de bezetter nog eens extra afgeroomd. Wie, alle soortgelijke verdiensten samengeteld, meer dan 20.000 BEF verdiende, betaalde 1 % à 5 % meer belastingen. De taks op obligatieinkomsten, op premies en loten ten gunste van obligatiehouders steeg van 4 % tot 6 %. De opcentiemen <50 mochten tot dit bedrag worden opgetrokken. Ristorno's van coöperatieven aan hun leden werden belastbaar.

Met al deze maatregelen waren de eerste Belgische stappen op het gebied van een eigentijdse belastingheffing met progressieve inslag en onderzoek van de aangifte gezet. De Belgische administratie had vooralsnog de meest ingrijpende maatregelen kunnen tegenhouden en had daarvoor gewezen op de vrijstellingspolitiek die door de katholieken ten gunste van de landbouwers was gevoerd. Zowel in de 19de eeuwse regeling van het cijnskiesstelsel als dat van het algemeen meervoudig stemrecht kwam het er immers op aan zich van de boerensteun te verzekeren. Het lag dus voor de hand dat, vooraleer aan een vermogensbelasting kon gedacht worden, de fiscaal geprivilegieerde boerenstand aan dezelfde plichten als de andere ‘middengroepen’ werd onderworpen. De Duitsers speelden op deze situatie gretig in. De economische situatie van de landbouwers kende dankzij de oorlogsomstandigheden een duidelijke hoogconjunctuur en bovendien waren hun activiteiten meer ‘zichtbaar’ dan o.m. kapitaalbewegingen. Naast deze praktische reden was er ook een meer politiek-ideologische. Een gelijke behandeling met andere beroepsgroepen was een eerste vereiste om later nog meer ingrijpende maatregelen te kunnen treffen. Bovendien mogen we de streng-bureaucratische achtergrond van de Pruisische *Einkommenssteuer* niet uit het oog verliezen, die in België vaak werd gebruikt als afschrikwekkend voorbeeld en als alibi om geen democratisch fiscaal bestel in te voeren. Onder dreiging van nog zwaardere maatregelen werd de Belgische administratie in feite gedwongen de anomalieën van het bestaande systeem te corrigeren. Door de invloed van de steeds opnieuw verlengde krijgsbelastingen nam de druk op de begroting echter niet af. Integendeel.

---

64 Paragraaf 19 van de instructie 4375.

65 Nota nr. 6113, administratie directe belastingen van 1 september 1916 (ARA, MF/AS, nr.92/242).

V. Creatieve oplossingen voor oude problemen

Het feit dat de bezetter een kapitaalsbelasting op de roerende inkomsten niet weerhield in de uitgevaardigde maatregelen, betekende nog niet dat hij dit plan had opgeborgen. Von Sandt bleef immers aandringen op Belgische voorstellen in die zin. In juli 1916⁶⁶ zwakte hij zijn eis aan Buisseret enigszins af: “*Pour simplifier l'imposition d'atteindre les redevables d'après leurs ressources réelles, il est opportun de prélever l'impôt sur le 'revenu réel' de la fortune et non sur la valeur matérielle de celle-ci*”. Toen in oktober⁶⁷ het Belgische ministerie van Financiën nog steeds geen teken van leven had gegeven, dreigde Von Sandt zelf maatregelen aan de gouverneur-generaal voor te stellen. Dit had natuurlijk alles te maken met de nakende begrotingsopmaak voor 1917. De aflossingen en interestbetalingen van de krijgsbelastingen begonnen immers voluit de overheidsfinanciën te beïnvloeden. De Belgische administratie was ook van mening dat na de zware ingreep men geen belastingverhogingen kon blijven doorvoeren, temeer daar de Duitse overheid ondertussen de maatregelen van mei 1916 nog had aangevuld. De verordening van 17 december 1916⁶⁸ onderwierp stier- en hengsthouders aan het patentrecht, evenals bosexploïtaties à rato van 1 % op de zuivere opbrengsten⁶⁹. Vennootschappen die geen winst uitkeerden werden niet vergeten. Indien de winst minstens 10.000 BEF bedroeg werd de helft belast. Reserves en voorzieningsfondsen werden immers als winst beschouwd. Ondernemingen die geen balans hadden opgemaakt ontsnapten evenmin. Op basis van vermoedens werd een aanslag gevestigd. Tenslotte werden de provinciale opcentiemen vastgesteld op de landbouwexploïtaties en het progressief patentrecht gaande van 30 in Brabant tot 200 in Henegouwen⁷⁰.

Los van de maatregelen van de centrale overheid hadden ook de provinciebesturen nieuwe belastingmaatregelen genomen⁷¹. Zonder enige exhaustiviteit te willen nastreven toch enkele voorbeelden: Brabant hief een taks van 200.000 BEF op de fabrikanten en raffineurs van suiker; Oost-Vlaanderen een tijdelijke taks op het vermoedelijk inkomen van landbouwexploïtaties; Henegouwen een taks van 150.000 BEF op suikerfabrikanten; Luik een oorlogstaks op de patenten; Luxemburg een taks op de verkoop van paarden, gelijk aan het dubbel van het in 1915 betaalde patentrecht; Namen een taks op de molens, ...De fiscale creativiteit was haast grenzeloos en de belastingdruk naar de toenmalige normen navenant. In die optiek stelde de Belgische administratie voor in te grijpen op de uitgaven⁷². Indien de aflossingen en de interesten van de eerste krijgsbelasting uit de

66 Brief van Von Sandt aan Buisseret van 14 juli 1916 (ARA, MF/AS, nr. 97/1-327, nr. II.B. 1864).

67 Brief van Von Sandt aan Buisseret van 21 oktober 1916 (ARA, MF/AS, nr. 97/1-327, nr. II.B. 2552).

68 *Gesetz- und Verordnungsblatt* nr. 289, 18 december 1916.

69 Zuivere opbrengst = bruto - 20 %.

70 *Gesetz- und Verordnungsblatt*, nr. 289, verordening van 18 december 1916: Oost-Vlaanderen 45; Luik 100; Limburg 35; Luxemburg 40; Namen 85.

71 *Impôts des provinces* (ARA, MF/AS, nr. 77/1).

72 *Note pour l'administration civile impériale allemande* van 14 december 1916 (ARA, MF/AS, nr. 93/245, nota nr 4436).

begroting werden gelicht en, na akkoord met de *Société Générale*, verschoven werden naar de toekomst, betekende dit zowel voor de budgetten van 1916 en 1917 een aanzienlijke verlichting⁷³. De vervallen intresten konden omgezet worden in kapitaal tot in de toekomst een consolidatie zou plaatsvinden. Reeds een week later gingen de Duitsers akkoord⁷⁴. Zij beseften uiteraard ook dat in de gegeven omstandigheden de grens van het 'bestaande fiscale arsenaal' bereikt was. Gezien de opschortingsmaatregel slechts gold voor de eerste kriegsbelasting en er ondertussen reeds meerdere gevolgd waren, impliceerde dit dat dringend naar nieuwe fiscale inkomsten moest gezocht worden. De verhoging van enkele indirecte belastingen o.m. op sacharine⁷⁵ en tabak⁷⁶ was in deze context slechts van marginale betekenis.

Ontsnappen aan een kapitaalsbelasting op de roerende waarden zat er inderdaad niet meer in. De verordening van 29 juli 1917 concretiseerde de maatregel. Alle bestanddelen kwamen in aanmerking : aandelen, obligaties (ook van overheidsinstellingen), gelddeposito's, het verkregen kapitaal of de terugkoopwaarde van niet vervallen levensverzekeringen, borgstellingen in geld, winstbewijzen in ondernemingen, lijfrenten, alle soorten vorderingen, gewone, bevoorrechte of hypothecaire en uiteraard ook bankbiljetten. Alleen het kapitaal van schulden uitgedrukt in geld kon 'eventueel' afgetrokken worden. Kwamen noch op de actief-, noch op de passiefzijde voor : de kapitaalwaarde van lopende levensverzekeringscontracten, goederen waarvan een ander het vruchtgebruik had, renten of pensioenen in natura betaalbaar. Indien de netto-kapitaalwaarde 100.000 BEF niet overschreed⁷⁷, mocht per persoon waarvan het kapitaal geïncorporeerd was in dat van het gezinshoofd⁷⁸, 10.000 BEF worden afgetrokken.

Schuldvorderingen en obligaties werden voor hun nominale waarde verrekend, aandelen, deelbewijzen allerhande volgens de beurskoersen en bij ontstentenis, volgens de venale (= minimumverkoopwaarde bij gedwongen verkoop) waarde. Levenslange renten werden gekapitaliseerd volgens hun vastgelegde terugkoopwaarde⁷⁹. Eventueel zou het bestuur in het begin van het jaar een waardenlijst van de verscheidene effecten publiceren.

73 *Ibidem*, 1916 : 26,4 milj. BEF; 1917 : 20,04 milj. BEF.

74 Brief van Von Lutz (vervanger Von Sandt) aan Buisseret van 21 december 1916 (ARA, MF/AS, nr. 93/245, nr. II.A. 13331).

75 *Gesetz- und Verordnungsblatt* nr. 278 van 18 november 1916 : verbruiksrecht van 125 BEF/ kg.

76 *Gesetz- und Verordnungsblatt* nr. 337 van 23 april 1917 : extra douanerecht van 50 % berekend op de waarde van verkoper aan fabrikant.

77 Dit bedrag werd tot 200.000 BEF opgetrokken indien de belastingplichtige minstens 7 kinderen had.

78 Het kapitaal van de echtgenote en dat van de kinderen werd bij dat van het gezinshoofd gevoegd indien deze laatste er het wettelijk genot van had.

79 Volgens de leeftijd van de begunstigde : 20 à 30j. : 9x jaarrente; 30 à 40j. : 8x jaarrente; 40 à 50j. : 7x jaarrente; 50 à 55j. : 6x jaarrente; 55 à 60j. : 5x jaarrente; 60 à 65j. : 4x jaarrente; 65 à 70j. : 3x jaarrente; 70 à 75j. : 2x jaarrente; > 75j. : 1x jaarrente.

Kapitalen kleiner dan 20.000 BEF werden vrijgesteld. De nominale schaal vestigde een belasting van 15 BEF voor kapitalen van 20.000 BEF à 35.000 BEF exclusief, gaande tot 3.500 BEF voor kapitalen van 1,4 à 1,5 miljoen BEF. Voor elke bijkomende schijf van 100.000 BEF werd 250 BEF extra geheven.

De aangifte werd, mondeling of schriftelijk, ingediend bij de ontvanger van de successierechten vóór 15 februari van het aanslagjaar. Niet voldoen aan de vormvoorwaarden van de aangifte (niet op tijd of niet ondertekend) betekende een belastingverhoging met 25 %, na aanmaning 50 %. Beroep kon worden aangetekend bij de directeur van de Registratie en Domeinen, in tweede instantie bij de rechtbank. De bewijslast rustte op de belastingplichtige. Wie ongelijk kreeg of indien minder dan de helft van de betwiste som als compensatie aan de belastingplichtige werd toegekend, moest opdraaien voor de gerechtskosten.

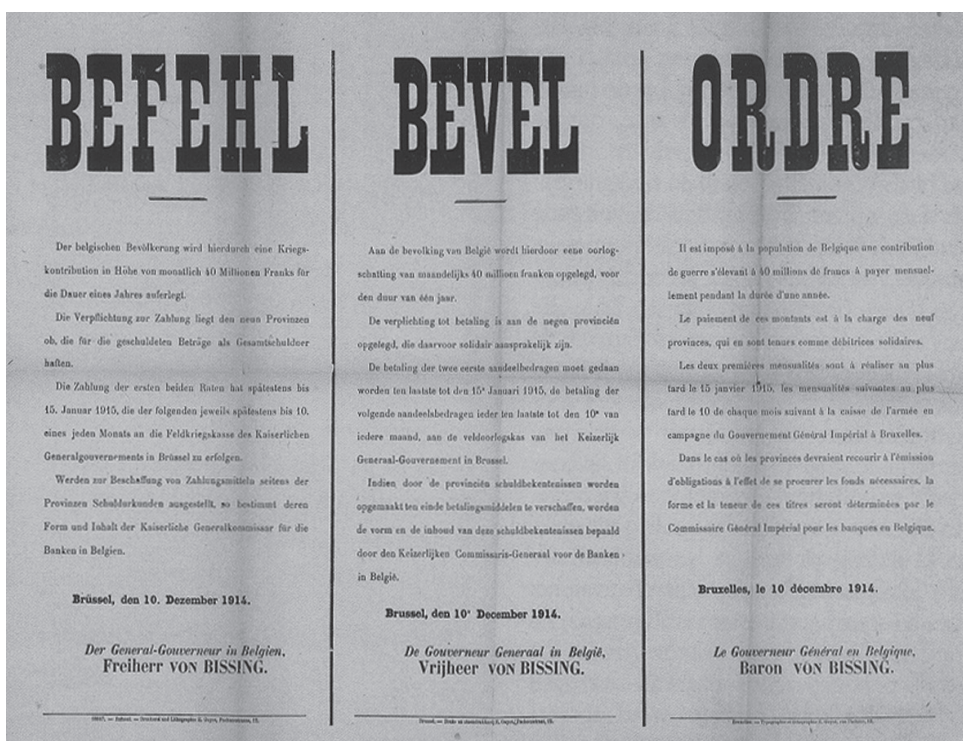
De belasting werd in twee termijnen voldaan: de eerste vóór 1 juli, de tweede vóór 1 december van het aanslagjaar. Werd deze termijn overschreden, dan gold een nalatighedsintrest van 4,8 % op jaarbasis. De Schatkist had een voorkeursvorderingsrecht t.a.v. alle goederen van de belastingplichtige. Wie fraudeerde kon rekenen op een belastingverhoging van 4 à 8x de ontdoken som. Alle openbare instellingen en administraties, inclusief gemeentelijke, ASLK uitgezonderd, moesten op vraag van de ambtenaren van de Registratie en de Domeinen alle gevraagde inlichtingen verstrekken. Deze onderzoeksmogelijkheid werd uitgebreid tot 'alle' instellingen indien een bezwaar was ingediend of indien, volgens de modaliteiten van art. 32⁸⁰ elementen in de aangifte waren weggelaten. Alsnog moest de belastingplichtige eerst de kans krijgen aanvullingen en/of verduidelijkingen aan te brengen. Pas nadat deze onvoldoende bleken, kon de uitgebreide onderzoeksmogelijkheid toegepast worden. De vestiging van de belasting na indiening en op basis van de aangifte bedroeg twee jaar evenals de invordering van aanslagen van ambtswege. In alle andere gevallen kende de fiscus zich een termijn van 10 jaar toe.

Een verklarende circulaire⁸¹ regelde de praktische uitvoering van de wet. Zo moesten hypotheekbewaarders alle inschrijvingen en de ontvangers van de Registratie de verkoopprijzen meedelen. Speciale aandacht diende besteed aan de huwelijkscontracten, waarin eventueel de ingebrachte roerende goederen van de toekomstige echtgenoten vermeld werden. De inventarissen en de akten van bekendheid, testamenten, boedelverdelingen en alle documenten m.b.t. gewone schuldvorderingen, eventueel behorende tot het passief van een nalatenschap, van inventarissen of verdelingen, gelieerd aan een geregistreerde akte zonder vermelding van titel, of het voorwerp uitmakend van een scheidsrechterlijke beslissing, verdienden bijzondere aandacht.

80 Art. 32: "Si un fait quelconque permet de présumer qu'une cotisation a été omise, réduite ou annulée à tort, ou qu'une cotisation est insuffisante, une cotisation rectificative peut être établie aussi longtemps que la prescription de dix ans dont il s'agit sous le nr. 4 de l'article 52 n'est pas acquise".

81 *Impôt sur la fortune mobilière*, 27 september 1917 (ARA, MF/AS, nr. 92/242, circulaire 9045).

Hoe moeten we deze maatregelen evalueren? De belastingbasis was alleszins vrij volledig te noemen, het tarief matig. De vrijstelling van 20.000 BEF en de aftrekmogelijkheden voor fortuinen tot 100.000 BEF (meer dan 17 miljoen BEF vandaag !!), beperkte de impact tot de midden- en hogere klassen. De vaststelling van de belasting, op basis van verklaringen van de belastingplichtige en officieel geregistreerde stukken, was in eerste instantie indirect, in die zin dat alleen bij kennelijke fraude en beroep vanwege de belastingplichtigen de onderzoeksmogelijkheden van de fiscus werden geoptimaliseerd door ze uit te breiden naar privé-instellingen. Dit verhinderde alleszins een opbrengst-maximalisatie omdat niet-officiële vermogensaan groei van roerende aard (cfr. niet-aangegeven obligatie- en aandeleninkomsten) gemakkelijk kon ontdoken worden, op voorwaarde dat de belastingplichtige zich maar bij zijn oorspronkelijke aangifte hield en niet in beroep ging. Door de matigheid van het tarief werd hij tot het nemen van deze stap ook niet gestimuleerd. Het justitieel apparaat werd als beroepsmogelijkheid voorzien. Bij normale aangifte was de verjaringstermijn vrij kort, daarentegen zeer lang bij onregelmatigheden.

- Publieke bekendmaking van de oorlogsbelasting in 1914 door baron von Bissing, gouverneur-generaal van bezet België tijdens de Eerste Wereldoorlog. (Foto uit HERMAN VAN DER WEE & MONIQUE VERBREY, *De Generale Bank, een permanente uitdaging*, Tielt, 1997, p. 137)

De principiële impact van deze belasting mag echter niet onderschat worden. In een land waar een kapitaalsbelasting als een inbreuk op de grondwet werd aangezien⁸² en waar de fiscale zeden tot dan toe angstvallig hadden vermeden dit beginsel te schenden, kan deze maatregel bij de betrokkenen niet anders dan als onaanvaardbaar overgekomen zijn en de aversie ervoor van de administratieve top was dan ook navenant.

Overigens was hiermee de kous nog niet af. Alhoewel een voorzichtige administratieve ontspanning werd ingevoerd⁸³, verhoogden in het najaar van 1917 sommige tarieven van registratie- en zegelrechten. Het zegelrecht op aandelen en obligaties werd vertienvoudigd tot 1 %, uitgezonderd waardepapieren uitgegeven door de staat, de provincies, de gemeenten en de Nationale Maatschappij van Buurtspoorwegen die een verminderd tarief van 0,5 % genoten. Registratierechten voor akten van oprichting en verlenging van vennootschappen werden verdubbeld tot 1 %. De abonnementstaks op verzekeringspremies steeg van 3 ‰ tot 5 ‰, de taks op de verzekerde bedragen van 0,02 ‰ tot 0,1 ‰, een vervijfvoudiging. De vraag die bij al deze tariefverhogingen en nieuwe belastingen kan gesteld worden refereert uiteraard aan de opbrengst ervan, waardoor tevens het penetratievermogen van de maatregelen kan ingeschat worden.

VI. De opbrengsten

Onmiddellijk na de stopzetting van de vijandelikheden werden de Duitse belastingen afgeschaft. Tegelijkertijd werd echter door eerste minister Delacroix geïnformeerd naar de opbrengsten, vooral m.b.t. de belastingen die in 1917 waren ingevoerd⁸⁴. Het resultaat van die rondvraag leverde slechts zeer gedeeltelijke resultaten op, m.n. voor de directies Brussel, Luik en Aarlen⁸⁵. De kapitaalsbelasting op de roerende waarden leverde in die drie omschrijvingen samen slechts 26.274 BEF op, de verhoging van de registratierechten op de oprichting en verlenging van vennootschappen 299.354 BEF. Voor de verhoogde zegelrechten op waardepapieren bedroegen de globale ontvangsten⁸⁶

82 Nota Janssens “*création de nouvelles ressources*”, s.d (ARA, MF/AS, nr.97/1-327) : kapitaalsbelasting is in strijd met art. II van de grondwet: onschendbaarheid van de eigendom.

83 Verordening 24 december 1917 : indien het betrokken pand geen fundamentele wijzigingen had ondergaan, moest in de personele belasting geen hernieuwde aangifte voor de eerste drie indices worden gedaan : huurwaarde, mobiliair en deuren en vensters. Hetzelfde gold m.b.t. de dienstboden en het aantal paarden. Ook patentplichtigen die ‘niet’ tot de volgende categorieën behoorden werden vrijgesteld van een hernieuwde aangifte: leurders, ondernemers van vertoningen, vermakelijkheden en spelen, schippers, bosexploitanten, patentplichtigen die hun bedrijfszetel hadden verplaatst, patentplichtigen onderworpen aan het klimmend patentrecht.

84 Omzendbrief secretaris-generaal, 3de sectie nr.1, s.d. (ARA, MF/AS, nr. 100/10).

85 De cijfers hebben betrekking op de periode van 21 oktober tot 31 december 1917 en van 1 januari 1918 tot 30 november 1918.

86 Deze cijfers geven geen uitsplitsing tussen reeds bestaande opbrengsten en meerwaarden t.g.v. nieuwe maatregelen.

in 1917 304.911 BEF, in 1918 7.132.210 BEF. De abonnementstaks op verzekeringen bracht 1.576.126 BEF op.

De geringe opbrengst van de kapitaalsbelasting kan niet helemaal verbazen. Reeds eerder wezen we op het feit dat de belastingplichtige zelf het mechanisme van een al dan niet doorgedreven controle in de hand hield. Bovendien was de tijdspanne tussen de invoering en het einde van de oorlog te kort om een zinnige evaluatie te maken. Een bijkomend element was dat vanaf het najaar 1917 de door de Duitsers voorgenomen administratieve splitsing van het land grote tegenkanting ontmoette vanwege de Belgische administratie. In september 1917 weigerden Janssens en Heyse formeel eraan mee te werken. De door Berlijn opgejaagde Duitsers voerden ze dan maar zelf uit, waarop alle hoge ambtenaren van financiën in februari 1918 hun ontslag gaven. Die van de schatkist volgden in maart 1918.

De voorziene ontvangsten op de begroting van 10 miljoen waren dus zeer duidelijk een overschatting⁸⁷. Wel opmerkelijk was het geringe deel van Brussel in de globale opbrengsten : slechts 3.471 BEF. Was er een plotse verarming van de hoofdstedelijke inwoners opgetreden ? Zeer zeker niet, de opbrengst van de zegeltaks op waardepapieren van globaal 7,5 miljoen BEF was voor 86 % aan Brusselse verrichtingen te wijten, de abonnementstaks zelfs voor 99 %. Wellicht was de administratieve hervorming een van de oorzaken, terwijl ook de specifieke functie van Brussel als administratief-economisch centrum de toepassing van nieuwe fiscale technieken bemoeilijkte, zeker indien zoals in het geval van de vermogensheffing een aantal bestanddelen van dat vermogen zich vaak buiten de grenzen van het belastingcontrolegebied bevonden. Ook de omvang van de zegeltaks en de abonnementstaks verbaast. De opbrengst van 8,6 miljoen BEF voor 1918 overtrof zelfs de 8.000.000 BEF die op de begroting was ingeschreven⁸⁸ en dit voor slechts zeer gedeeltelijke gegevens.

Indien we de oorlogsperiode in haar totaliteit bekijken kunnen we alleen beschikken over de globale cijfers van P. Clement⁸⁹. Die laten in vergelijking met de vooroorlogse tijdsspanne een merkwaardige stabiliteit zien wat de directe belastingen betreft (1918

	<i>Directe Belast</i>	<i>Vermogensheffingen</i>	<i>Indirecte Belast</i>
1913	73,1	25,5	233,9
1915	72	23	92
1916	98	22	89
1917	98	30	106
1918	32	22	130

87 Bedrag zowel op de begroting 1917 en 1918 voorzien; voor 1918 : 6,5 milj. Vlaams budget, 3,5 milj. Waals budget.

88 Vlaams budget : 6.300.000 BEF; Waals budget : 1.700.000 BEF.

89 P. CLEMENT, *op.cit.*, bijlage II, opsplitsing van de belastingontvangsten, 1832-1939 : Cijfers x 1.000.000 BEF, lopende prijzen.

uitgezonderd). De indirecte waren echter in vrije val. Binnen deze grote indelingen kan echter alleen op indirecte wijze, via de begrotingen, enig zicht gekregen worden op de opbrengstontwikkelingen⁹⁰. We gaan ervan uit dat de cijfers van het tweede jaar na de invoering van nieuwe wetgeving minstens een indicatie geven m.b.t. de impact van de opgetreden veranderingen. Vermits de meeste maatregelen in de directe belastingen in 1916 werden genomen vergelijken we 1915 met 1917. De maatregelen inzake grondbelasting, maar vooral het patent (uitbreiding toepassingsgebied en gedeeltelijke progressiviteit) hadden blijkbaar resultaat. Op 11 december 1916 liet journalist L. Gille in zijn kroniek *Cinquante mois d'occupation Allemande* een ambtenaar van financiën aan het woord die zich verwonderde over de hoge opbrengst van de taks op de oorlogswinsten (patentbelasting) en de landbouwtaks die respectievelijk 6 en 8 miljoen BEF opbrachten en dit met zeer matige tarieven⁹¹. De begrotingsramingen tijdens het jaar van toepassing werden zelfs versterkt in het daaropvolgende jaar. Daarentegen bleek de taks op de reële inkomsten van beheerders en dergelijke veel minder aan te slaan. De verwachte inkomsten van het eerste jaar werden fel gemilderd tijdens het daaropvolgende! Bij de vermogensopbrengsten herstelden vooral registratie- en erfenisrechten zich vanaf 1916, al moet er onmiddellijk aan toegevoegd worden dat de begrotingsvooruitzichten van 1915 minimaal waren ingeschat in vergelijking met die van 1914 (respectievelijk 49,1 milj. BEF en 32,1 milj. BEF). Binnen de accijnzen traden grote verschuivingen op. Van brandewijn, traditioneel de belangrijkste post (in 1914 werd er 57,7 milj. BEF van verwacht) daalde de verwachte opbrengst tot 10,5 milj. BEF in 1918. Riet- en bietsuikers (13 milj. BEF in 1914) moesten in 1918 30 milj. BEF opbrengen. De sluiting van een aantal brouwerijen deed ook de accijnsopbrengst op het bier in elkaar stuiken. De begroting 1914 voorzag nog 13,6 milj. BEF, die van 1918 3,5 milj. BEF en dit ondanks de eerder doorgevoerde verhoging. Het opdrogen van de tabaksinvoer impliceerde de teloorgang van de accijnsopbrengsten in die sector. De voorziene 1,6 milj. BEF in 1914 schrompelde in 1918 tot een schamele 5.000 BEF ineen.

Het minste wat inzake opbrengsten van de doorgevoerde belastingmaatregelen kan gezegd worden is dat het beeld zeer gedifferentieerd is. De substitutie van bestaande

	<i>Grondbel.</i>	<i>Pers. Bel.</i>	<i>Patent</i>	<i>Bel. Ink. Venn.</i>	<i>Roer. Verm.</i>
1915	25	22,1	5	8	nihil
1916	29	24,1	5,5	15	nihil
1917	37	24	19,2	11,4	10
1918	38,5	22,9	21	10	10
	<i>Registratie</i>	<i>Erfenissen</i>	<i>Zegelrechten</i>	<i>Invoerrechten</i>	<i>Accijnzen</i>
1915	2	13	3,5	14,5	52,5
1916	10	26	4,5	29,6	75,3
1917	17	24	10	24	59,8
1918	25,1	26,5	8	24	58

⁹⁰ *Budgets du territoire occupé* (ARA, *Oud Fonds 1914-18*, nr. 616) : Cijfers x 1.000.000 BEF, lopende prijzen.
⁹¹ L. GILLE, A. OOMS & P. DELANDSHEERE, *op.cit.*, deel II, p. 466.

opbrengsten door andere slaagde niet altijd. Er dient ook een onderscheid gemaakt tussen directe en vermogensinkomsten enerzijds en indirecte belastingen anderzijds. Bij eerstgenoemde categorie was de toepassing van hogere tarieven blijkbaar doeltreffender dan de invoering van een nieuwe fiscale cultuur. Bij de tweede groep lag de uitholling van de belastbare basis ten grondslag aan de verminderde opbrengsten.

VII. Besluit

De oorlogsomstandigheden drukten tijdens WO I duidelijk op het fiscale klimaat. Dit was het beste te merken bij de ‘conjunctuurgevoelige’ indirecte belastingen, waarvan de opbrengsten ineenstuikten, inherent aan een opdrogende buitenlandse handel en een binnenlandse economische depressie. De compensatie van de ontstane mindertontvangsten en de financiering van de aan de provincies opgelegde ‘krijgsbelastingen’ creëerden een druk op de begroting die een inventieve fiscale oplossing vroeg. Het grotendeels ‘fictieve’ karakter van de directe belastingen werd immers onderstreept door de haast rimpelloze verlenging van de vooroorlogse opbrengsten. De aangebrachte wijzigingen, uitbreiding van de belastingbasis en een zeer lichte progressiviteit van bepaalde tarieven, deed de inkomsten met een derde stijgen.

Het belang van de nieuwe maatregelen lag echter op het principiële vlak. De aanzet tot een gecontroleerde aangifte van een reëel en onderzocht inkomen, waarop een zekere progressiviteit werd toegepast, was weliswaar in een Europese context gezien algemeen verspreid, maar in België nooit vertoond. Het onderwerpen van het roerend kapitaal aan deze nieuwe geplogenheden was in de Belgische context ronduit revolutionair te noemen.

De top van de fiscale administratie, alhoewel zich zeer goed bewust van de anomalieën van het bestaande systeem, liet niets onverlet om de implementatie van de nieuwe maatregelen te voorkomen, al werd hij door de Duitsers tot fiscale creativiteit gedwongen. Als verzachtende omstandigheden kan de aversie tegenover de bezetter zeker in aanmerking worden genomen, evenals het feit dat deze uitvoerende ambtenaren over geen wetgevende capaciteit beschikten en dus gedwongen werden om ingrijpende veranderingen aan het bestaande systeem aan te brengen. Toch blijkt uit de principiële onderbouwing van hun verzet tegen de bezetter dat zij behept bleven met een fiscaal conservatisme.

Het aanpakken van de meer vermogenden en de tot nog toe quasi-vrijgestelden was in de gegeven omstandigheden de enig mogelijke optie. Niet alleen was er de gevoelige kwestie van de ordehandhaving, in een klimaat van voedseltekort en grote werkloosheid zeker geen theoretische oefening, maar tevens was de invoering van een volledig vernieuwde inkomstenbelasting in de gegeven crisisomstandigheden zowel vanuit administratief als economisch standpunt niet opportuun. Veel beter was het de bestaande structuren uit te diepen en de bestaande ‘onevenwichten’ uit te vlakken, waarvan de afbouw van de

• Baron von Bissing, gouverneur-generaal van bezet België tijdens de Eerste Wereldoorlog.
(Foto Legermuseum, Brussel)

bevoorrechte positie van de landbouwers als blikvanger gold. Het valt overigens op dat de nieuwe wetgevende maatregelen als ‘aanvulling’ op de bestaande werden toegepast. De invoering van een vermogensbelasting schreef zich in dezelfde logica in. Als door een slecht economisch klimaat de conjuncturele inkomsten onder druk staan, dan blijven nog alleen de structureel opgebouwde over.

De geringe opbrengst van de vermogensbelasting bewijst dat het systeem niet waterdicht geconcipieerd was, een eigenschap waarvan de belastingplichtigen dankbaar gebruik maakten. De opbrengsten van het zegelrecht op roerende waarden en van de registratierechten op de oprichting en verlenging van vennootschappen bewees dat er voldoende kapitaal aanwezig was. Laat ons ook niet vergeten dat de krijgsbelastingsbons moeiteloos onder het Belgische publiek werden geplaatst: het patriottisme werd blijkbaar geconditioneerd door de hoogte van de coupon.

Er kan dus zeker gesteld worden dat de invoering van een aantal nieuwe fiscale opties met wisselend succes gebeurde. Zowel bevolking als administratie maakten kennis met de gevolgen van een nieuwe fiscale cultuur, al was die dan door de bezetter opgelegd. Het verlies van de ‘fiscale maagdelijkheid’ tijdens de oorlog werd echter door conservatieven in politiek en administratie ná de oorlog doodgezwegen. Het feit dat zowel de fiscale ambtenarij als belangrijke ‘fiscaal-gevoelige’ lagen van de bevolking, o.m. landbouw en middenstand, met nieuwe concepten zoals de verplichte aangifte, het progressiviteitsbeginsel en een vermogensbelasting waren geconfronteerd, nam immers een groot deel van de conservatieve argumentatie weg als was België ‘totaal onvoorbereid’ om nieuwe fiscale wegen te bewandelen. Maar het was wel gebeurd...

---

* ANDRÉ HARDEWYN (°1947) is VUB - historicus (1996) en heeft vooral aandacht voor de sociaal - economische problematiek, meer specifiek de fiscale component. Hij werkt in het kader van het FWO - project “Determinanten van het Belgisch fiscaal beleid, 1830-1962” aan een doctoraal proefschrift dat die periode omvat.

Gebruikte afkortingen

ARA	: Algemeen Rijksarchief - Brussel	milj.	: miljoen
ASLK	: Algemene Spaar- en Lijfrentekas	NBB	: Nationale Bank van België
BEF	: Belgische frank	roer.	: roerende
bel.	: belasting	verm.	: vermogens
ink.	: inkomsten	venn.	: vennootschappen
KI	: kadastraal inkomen	WO I	: eerste wereldoorlog